

KİTABİYAT

Dr. Nadejda Romanovna OYNOTKİNOVA, *Altayskie Poslovitsı i Pogovorki: Poetika i Pragmatika Janrov (Altay Atasözü ve Deyimleri: Türlerin Poetikası ve Pragmatigi)*, İzdatelstvo Nauka, Novosibirsk 2012, 354 s. ISBN: 987-5-4437-0079-3.

Dr. Nadejda Romanovna Oynotkinova'nın Rusça olarak yazdığı *Altayskie Poslovitsı i Pogovorki: Poetika i Pragmatika Janrov* adlı eser 2012 yılında Novosibirsk'te "İzdatelstvo Nauka" yayınları arasında çıkmıştır. Tanıtacağımız bu monografi; bir metin, bir münakaşa veya bir sözlü eser olarak Altay atasözleri ve deyimlerinin statik ve dinamik varlığına yönelik iki önemli alana temas etmektedir. Araştırma, folklorla ait küçük türlerin poetikasına yeni ve kompleks bir yaklaşım denemesiyle ortaya konulmuş, araştırmada bu türlerin poetikasının pragmatik olarak etkileşim ve bağımlılığına önemle vurgu yapılmıştır. Bu folklorik sembollerin pragmatik yönü, söz konusu metinlerin konuşmadaki fonksiyonları, görevleri ve amaçları bakış açısıyla incelenmek istenmiştir. "Türlerin değişmez özgün hatlar dizgisi" olarak poetika, metinsel organizasyonların farklı düzeylerinde ortaya çıkmaktadır: fonetik, leksik, gramersel ve kavramsal-tematik. Böylece atasözsel-deyimsel metinlerin poetik dili, belirli pragmatik problemlerin çözümüne yöneltilen bir "enstrüman/araç" olarak ortaya çıkıyor. Lingupoetik analiz problemi, metnin bu ve başka elementlerinin fonksiyonunu belirlemek ve onun yüzeysel ve derin düzeylerini ortaya koymak üzere onların kullanılacağı amaçlar için vardır. Metnin farklı düzeydeki birlikleri belli amaçlar için çalışıyor.

Monografi dört bölüm, bir bibliyografya (burada Rus ve yabancı bilim adamlarının 438 eseri kullanılmış) ve beş ekten oluşmaktadır: İlk bölümde Altay "atasözleri ve deyimleri" terkinde görülen vecizeler, ikinci bölümde Altay "atasözleri ve deyimleri" terkininin mecazi-poetik araçlarının kuruluşuna katılan alfabetik kelime hazinesi, üçüncü bölümde Altay "atasözleri ve deyimleri"nin terkinde kullanılan mecazi-poetik araçların belirteçleri ve bileşkeleri verilmiş, dördüncü ve beşinci bölümde Altay "atasözleri ve deyimleri"nde bulunan basit fiillerin ve isim cümlelerinin listeleri gösterilmiştir. Çalışmada 10 tablo bulunmaktadır.

Bu monografik araştırmanın güncelliği, konunun kendi yenilikleri hariç, Altayların geleneksel kültür değerlerinin çalışılmamış mirasına yönelmeye hizmet etmiş olmasıdır. Araştırmanın temeli, yazarın bizatihi

yıllar boyunca gerçekleştirdiği uzun araştırmalarının neticesinde sabit temsili malzemelerine dayanmaktadır.

N. R. Oynotkinova, geniş çaplı kompleks araştırmasını Altay atasözü ve deyimlerinin yapısal, poetik, pragmatik ve kavramsal özelliklerini meydana çıkarmak amacıyla ortaya koymuştur. Hedeflenen amaca ulaşmak için, araştırmanın bu amaç ve konusunu tam olarak açımlayan altı problem, altı yargı ileri sürülmüştür.

Monografik araştırma, Türk halkları poremik fonu araştırmalarına belirli bir katkı getiren derin analizlerle ve onu açmak için sunulan yeni problemlerle, yeni yaklaşımlarla dikkat çekmektedir.

Araştırma tezinin yeniliği, folklorcuların ve dilcilerin değişik çağdaş metodik temayüllerini uygulamak suretiyle araştırma konusuna kompleks yaklaşım içinde hükme varmasıdır. Çalışmada, folklor metinlerine ait sanatsal yapının önemli yönleri ve varlıkları tipik şekilde benimsemenin yegâne tarzı olarak algılanan atasözü ve deyimlerin tür poetikasının özünü ortaya koyma teşebbüsüne girişilmiştir.

Bu çalışmanın teorik önemi ise atasözsel-deyimsel metinlerin incelenmesi için kompleks araştırma yaklaşımını sergilemesinde ve Altay poremilerine ait poetik yapının önemli düzenlemelerini sistemleştirmesinde yatmaktadır.

Materyalin büyük bir kısmı, düzenli biçimde yapılaşdırılmasından ötürü, doktora öğrencilerinden temin edilmiştir. Nicel analiz, yazarın vardığı hükümlerin bilimsel delillerine en ufak bir kuşku bırakmadan, yazara araştırma sonuçlarını düzenli yapılandırmasına imkân vermiştir.

“Altay Atasözü ve Deyimleri Hakkındaki Filolojik Araştırmaların Teorik Esasları” adlı ilk bölümde, “atasözü” ve “deyim” terimlerinin sınırlarının ve pemiolojik kavramların hacimlerinin belirlendiği pemiolojinin esas kavramsal-terminolojik sistemini ele alan filolojik araştırmalardaki atasözü ve deyim metinlerinin incelenmesine yönelik genel teorik yaklaşımlar inceleniyor. Yazar, çağdaş Altay atasözü ve deyimlerini onların konuşmadaki genel tabii değişimlerinin meydana geldiği XIX. asırda kaydedilmiş arkaikleriyle karşılaştırmak suretiyle poremik fonunun durumunu diyakronik olarak analiz ediyor.

“Atasözü” ve “deyim” terimlerinin sınırları problemine hasredilen teorik literatür analizi, araştırmacıların sınır belirlemede iki kriter seçtiğini

göstermiştir: Sentaktik ve leksik-semantik. Yazar, araştırmasının neticesinde Altay malzemesinin tam olmadığı hükmüne varıyor ve “Atasözü ve deyimler türü, tipik-poetik ve poetik-sentaktik kriterlere göre sınırlanıyor” diyor (Bölüm 1, s. 95). Yazar aşağıdaki tarifleri vermiştir:

“Atasözleri (*kep-söstör*), genellikle tam, basit veya karmaşık cümle formlarına sahip, öğretici karakterli olan iki parçalı vecizelerden oluşan poetik organizasyonlardır. Onlar, daha çok stilistik şekiller ve mecazlar yardımıyla ifade edilen gerçek veya mecazi anlamlara sahiptirler. Deyimler (*ukaa söstör*), genellikle doğa olaylarının veya insanın durumunun farklı özelliklerini karakterize eden ve temel basit cümle biçimlerine sahip olan, ritmik olmayan tek parçalı vecizelerdir. Onlar da mecazlar yardımıyla ifade edilen gerçek veya mecazi anlamlara sahiptir” (Bölüm 1, s. 95).

Bu tariflerde, sınırlamanın ancak bir kriteri (bu ve başka paremlerde mecazi-leksik stilistik araçların bulunabildiği poetik-senkretik kriter) olduğu aşıkardır.

Atasözü ve deyim gibi metinlerin durumu aynı zamanda onlara bağlı vecizesel birliklerle yapılan mukayeselerle birlikte detaylandırılıyor, çünkü millî dilde bu paremleri vecizelerin temeline götüren bir gelenek vardır ki onlar tıpkı vecizeler gibi değişmez birlikler olarak ortaya çıkıyor ve hazır klişeler olarak hafızada yeniden hatırlanıyorlar. N. R. Oynotkinova'nın araştırması, vecizelerin (buzılbas soskulbular) hem atasözüne dönüştüğünü hem de atasözlerinin ortaya çıkması için bir malzeme olarak görev yaptığını göstermiştir. Atasözleri ve deyimlerde, sadece bu şekildeki 88 tane birlik gösterilmiştir (Ek 1).

“**Altay Paremlerinin Mecazi-Poetik Sisteminin Sibiry Türk Halkları Paremleriyle Mukayesesi**” başlıklı ikinci bölüm, Altay atasözleri ve deyimlerinin mecazi-poetik özelliklerini teşhis etmeye hasredilmiştir. Yazar, *kep le ukaa söstör*'ü (atasözleri ile deyimleri):

“Kültürel olarak belirli sözcük terkipleri ve sözcük formları görünümündeki paremik stilistik araçlarla, usullerle tespit edilmiş, yansımış olan tasvirlerin tarihi şartlara bağlılık sistemi. Bu sistem, Altayların paremik dünya haritasını biçimlendiriyor ve onların kültürel kodlar sistemini belirliyor”

şeklinde idrak ederek bu mefhumun mecazi yapısını tarif ediyor (Bölüm 2, s. 97).

Nicel hesap metodunu uygulayan araştırmacı, mecazi araçların (paralelizmler, metaforlar, mukayeseler, epitetler, mübalağalar, alaylar ve istiareler) ortaya çıkardığı fonksiyonlara sahip atasözü ve deyimlerin bünyesindeki konuşma şeklini ve mecazların kullanma oranını belirliyor. Mecazi-leksik araçları analiz, Altay pemiğindeki baskın kültürel kodları açığa çıkarmak için bilim adamına imkân sağlamaktadır: antropik (temelde beşeri), biyomorfik, artefaktik, bedensel. Hiç şüphesiz bu bölümün niteliği, insan tipini kavramlaştırmada katkısı olan tasvirlerin semantiğini detaylıca açıklamakla kendini göstermektedir.

“Altay Atasözel-Deyimsel Metinlerin Pragmatik ve Poetik-Sentaktik Özellikleri” adlı üçüncü bölümde atasözel-deyimsel türlerin pragmatik özellikleri, gramatik yapıları, üstünlükleri meydana çıkarılıyor. Altay atasözleri ve deyimleri gramatik ve pragmatik özelliklerine göre ikiye ayrılmaktadır: Değerler (değer biçmeler) ve normatifler. Altay atasözel-deyimsel ifadelerin kiplerinden hareketle, araştırmannın yazarı “mükerrer” konuşma türlerini ayıklıyor. “Mükerrer konuşma türü” terimi filoloji bilimlerinde uzun zamandan beri bulunduğu halde, Türk folklor malzemelerindeki varlığına bilimsel açıdan ilk olarak M. M. Bahtin tarafından dikkat çekilmiştir. İletişimsel niyetlere yansıyan iki tutarsız tür, önemli bir iddia olarak ileri sürülmüştür: 1) Övgü, olumlu açılardaki ifadelerde; 2) Kınama, olumsuz açılardaki ifadelerde. Normatif ifadeler, “kip”in semantik biçimine veya “kipsi” yüklemlere göre tutarsız türleri biçimlendiriyor: 1) tahkikler; 2) kınamalar; 3) övgüler; 4) yasaklar; 5) tavsiyeler; 6) dilekler; 7) ihtarlar; 8) direktifler; 9) taahhütler. Böylece araştırmacı, atasözleri ve deyimlerin konuşmada hangi pratik amaçlar için kullanıldığını açıkça göstermiştir. Araştırmannın yazarı, atasözel cümlelerin zaman kipine sahip olmadığı yönünde önemli bir hükme varıyor: *“Böyle ifadelerde zaman formları değişmekle birlikte (daha çok varyantlara dayalı ilişkiye göre) artık başlangıçtaki türün durumuna uymayan şahsi önermeler oluyolar”* (Bölüm 3, s. 211).

Altay atasözü ve deyimlerinin ritmik-ses ve kompozisyon-sentaktik organizasyonlarının kompleks analizi, incelenen pemielerin poetik-sentaktik yapılarının biçimlenmesindeki münasebetini bu açıdan ortaya koymuştur. Sözdizimi paralelizmi, aliterasyon, farklı fonostilistik tekrarlar hariç Altay pemielerinin poetik yapılarını biçimlendirmede, cümle yapısı eksikliğine

neden olan eksilteli anlatımlar ve sentaktik yapıyı güçleştiren kompresler gibi veciz metni kuran çok anlamlı sentaktik araçlar önemli rol oynuyor. Basit cümlelere ait sentaktik tiplerin metodik modellerini uygulama, semantik ve sentaktik yapıları ortaya çıkarma, onları mecazlama başarılı biçimde ortaya konmuştur. Araştırmacının şiirin elementleri, özellikle paralelizm, kafiye ve ses uyumu hakkındaki önemli ve değerli gözlemleri, bileşik cümle biçiminde kurulan güçlü sentaktik paremiyi birleştiriyor. Bu, onları atasözü türünden saymaya imkân veriyor.

Son olarak “**Altayların Dünya Paremik Haritası**” adlı dördüncü bölümde Altay paremilerinin semantik birliği gösterilmiştir. Semantik paremilerin yanı sıra, onda, onların pragmatik amaçları ortaya çıkarılmıştır. Bu bölümde yazar, makroyapı “*insan*”a ve onun anlam modeline büyük dikkat çekiyor. Onları, anketörlerin değerlendirme düzenine göre mütalaa ediyor (bkz. par. 1, böl. 4). Belirtilen paragrafta, Altay paremleri temelinde incelenen insanın hayati faaliyetlerinin alanı belirtilmiştir: sosyolojik, ekonomik, dilsel, manevi-ahlaki, biyolojik, entelektüel, duygusal. Sonra bu makroyapının belirtileri olan örnekler verilmiştir: jaşı-jaman ‘iyi-kötü’, jaltanbas-korkınçak ‘cesur-korkak’ vb. Paremi grubunun kavramsal-tematik tasnifinin yanında onun nicel analizi, Altay dünyası paremleri haritasındaki insanın her şeyden önce sosyal bir varlık olarak ortaya çıktığını göstermiştir.

Nadejda Romanovna’nın deyimisel metinlerin kavramsal anlamını detaylandırmak için araştırma alanında anketleme metodunu uygulaması ve kavramların anketörlere göre katılımcıların anketini dikkate alması çalışmanın önemini göstermektedir. Araştırma alanında anket uygulaması, yazara paremilerin sosyal konteks kullanımında derince düşünme, aynı zamanda gelenekteki atasözlerini güvenle takip etme imkânı vermiştir. Yazar, çalışmasının neticesinde araştırmaları esnasında elde ettiği temel hükümleri açıklıyor.

Deyim ve atasözlerinin poetikasını incelemek folklorun sıkıntılı meselelerinden sayılıyor. Deyim ve atasözleri, metin hacmi olarak küçük görünmelerine rağmen dille sıkı bağlantısı olan tür vasıflarına sahiptir. Tıpkı Güney Sibirya’daki diğer halkların atasözleri ve deyimleri gibi Altay atasözleri ve deyimleri de genel olarak Sibirya folklorunda ve filolojisinde az araştırılmış bir alandır. Dr. Nadejda Romanovna Oynotkinova’nın ortaya koyduğu araştırmanın esas önemi şu olguda yatmaktadır: Folklor araştırmacılarının ilk görevlerinden sayılan manevi mirası her zaman

korumak ve desteklemek için ihtiyaç duyulan ender bir güce yani halkın sözlü geleneđine dikkat çekmek.

Abdulselam ARVAS*

---

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
arvasnarin@gmail.com